

22 הפירוש השני: ה' "אוחז בידיו ממש איש איש..." –
 23 "ושב" – משום שהוי' הוא אלקיך - האלקים שלך²¹,
 24 כיצד אפוא אומר רש"י מיד לאחר מכן "ואף
 25 בגלויות שאר האומות מצינו כן..."?
 26 (ד) לשם מה חשובה כאן כל ההרחבה, והבאת
 27 ההוכחות מהנביאים וכו'?
 28 (ה) מהי כוונתו של רש"י בתוספת "ממש"²², ולא רק
 29 "בידיו", כדבריו בפירושו לפרשת ואתחנן²³?

ג.

ה' נמצא עם האבות ועם ישראל

30 כדי להבין את כל האמור לעיל יש להקדים ולהסביר
 31 את הנאמר לגבי כל אחד מן האבות²⁴, שהקדוש-ברוך-
 32 הוא היה עמו. ההסבר לכך בפשטות הוא: כיון שהנהגת
 33 הקדוש-ברוך-הוא עם האבות היתה באופן שלמעלה
 34 מהטבע, וכולם ראו שהצלחתם באה מהקדוש-ברוך-
 35 הוא²⁵, לכן²⁶ מדגישה התורה, שהקדוש-ברוך-הוא היה
 36 עמם, על אף שהוא נמצא בכל מקום – "בשמים ממעל
 37 ועל הארץ מתחת"²⁷, כנאמר²⁸ "את השמים ואת הארץ
 38 אני מלא". כלומר, הוא היה עמם בגלוי והביא
 39 להצלחתם וכדומה.
 40 כך גם לגבי ישראל, גם²⁹ בזמן הגלות: הכל רואים

1 (א) לשם מה צריך רש"י להביא שני פירושים¹⁶?
 2 אפשר, לכאורה, להסביר מדוע אין רש"י מסתפק
 3 בפירוש של "ועוד יש לומר": מהמילים "ושב הוי'
 4 אלקיך" משתמע, שהוא נמצא, כביכול, בגלות גם לפני
 5 הזמן של "ושב"¹⁷, ולא שהוא יגיע לשם ב"יום קיבוץ
 6 גלויות", כדי להוציא משם את ישראל. ולכן זקוק רש"י
 7 לפירוש "שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת
 8 גלותם..."¹⁸,
 9 אך אינו מוכן: לשם מה צריך רש"י להביא את
 10 הפירוש של "ועוד יש לומר..." , ואינו מסתפק בפירוש
 11 שאמר לפני כן¹⁹?

12 (ב) בפסוק כאן מדובר על גאולתם של ישראל. מדוע
 13 מסיים רש"י "ואף בגלויות שאר האומות מצינו
 14 כן..."²⁰?

15 (ג) שאלה זו אף קשה יותר: כדי להוכיח שהקדוש-
 16 ברוך-הוא יוציא מהגלות את כל אחד בנפרד, די היה
 17 לרש"י לצטט את המילים "ואתם תלוקטו לאחד אחד"
 18 – ללא המילים "בני ישראל". מכך ניתן להסיק, שרש"י
 19 רוצה להדגיש שהענין של "אוחז בידיו ממש איש איש
 20 ממקומו" קשור גם ל"בני ישראל"

21 [כפי שמשתמע בפסוק כאן "ושב הוי' אלקיך", לפי

שהקב"ה ישוב עמהם הוא רק מה שהכתוב מלמדנו בלשון "ושב", אבל
 עיקר פירוש הכתוב הוא – שהוי' אלקיך ישיב את שבותך (כנ"ל הערה
 6). (ב) לעיל (כט, יח) נאמר "למען ספות הרוה את "הצמאה", ופירושו
 הוא (רש"י שם) "ענן המזיד". ובפרט שרש"י שם כותב "ענן המזיד" ד"ך
 אגב ולא בסגנון של חידוש.

20) במשכיל לדוד כאן, שכוונת רש"י בזה היא להוכיח, שמכיון
 שגדול יום קיבוץ גלויות כו', שייך לומר "ושב" (ולא "והשיב") גם באם
 לא היתה השכינה עם ישראל בצרת גלותם. ועל זה באה הראי' מ"ושבתי
 את שבות בני עמון", אף ש"ודאי לא שייך חלילה לומר שהשכינה עמהם".
 אבל לפ"ז קשה: איך למדו רבותינו מכאן (גם באם ה"י נאמר "ושב"
 רק פ"א – ראה לעיל הערה 16) שהשכינה שרוי' עם ישראל בצרת
 גלותם?

21) ומה שלמדו מכאן ששכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם (ראה
 לעיל הערה 18) – אף שגם לפי ה"ועוד י"ל" מוכן הדיוק "הוי' אלקיך"
 – ראה לקמן הערה 45.

22) משא"כ בפרש"י ר"פ וישלח.

23) ד, לא.

24) וירא כא, כב. תולדות כו, ג. שם, כח. ויצא כח, טו.

25) וירא שם. תולדות שם, כח.

26) ראה רש"י וירא שם.

27) ראה דברים ד, לו. פרש"י שם ד, לה. והוא פשוט כ"כ – עד
 שאין רש"י צריך לפרש הפי' ד"ומפניך אסתר" (בראשית ד, יד). ולכן
 מוציא רש"י "על פני" (יתרו כ, ג) מפשוטו "כל מקום" – ומפרשו "כל
 זמן".

28) ירמ' כג, כד.

29) אף שבגללות, בזה"ג, אי"ז ניכר כ"כ כזמן הבית. שלכן הוצרך
 הכתוב לחדש, שגם אז "לא ירפך" – מלהזיק כן בידיו" (ואתחנן ד, לא

שבכתוב מצינו: ושבתי שבות מואב (ירמ' מח, מז) ושבתי את שבות
 מצרים (יחזקאל כט, יד) – וכ"ה בכמה דפוסי רש"י; ובנוגע לבני עמון:
 אשיב את שבות בני עמון (ירמ' מט, ו).

16) במשכיל לדוד כאן, שמה שזקוק רש"י לב' הפירושים הוא, לפי
 שבכתוב כאן נאמר "ושב" ב' פעמים – "ושב הוי' אלקיך גוי' ושב וקבצך
 גוי'" – ולכן מפרש "חד לעצמו וחד לישראל". עיי"ש.

אבל ממה שרש"י אינו מעתיק "ושב" השני, ואינו מרמוזו אפילו
 ב"וגר", מוכרח שב' הפירושים הם ב"ושב הראשון".

17) ובפרט, שמכיון שנאמר "ושב" (ולא "והשיב") ה"א את שבותך"
 [צ"ל, שפירוש "את שבותך" (לפי הענין הנרמז ב"ושב") הוא כמו "ענן
 שבותך". וא"כ], מסתבר לומר ש"ושב ה"א" הוא דוגמת "שבותך", השבה
 מגלות. וראה לקמן בפנים. ובפרט באם נאמר שרש"י ס"ל שפירוש
 "שבותך" הוא מלשון "שבי" (כפי' המצודות – מפשטני נ"ך – ירמ'
 שם ובכ"מ); אבל דוחק גדול הוא, כי באם "ושב" ו"שבותך" הסמוכים
 אין פ"י שווה – ה"י רש"י מפרש זה].

18) אבל ממה שנאמר "ושבתי" גם בגלויות שאר האומות (שאין שייך
 ח"ו לומר ששכינה עמהם), מוכח שהלשון "ושב" שייך גם כשאין הוא
 עצמו נמצא ב"גלות" ורק שבא לשם להשיב את שבותך (ופי' "את
 שבותך" לפ"ז הוא כפשוטו. ולא ענן שבותך).

ומה שזקוק רש"י לפי' הראשון (ועד – שפי' השני כותבו לאחרונה
 וגם בלי "ועוד י"ל" – ראה להלן הערה 43) הוא – כי מ"ש ושב הוי'
 אלקיך משמע, שהטעם להענין הנרמז ב"ושב" (ולא והשיב) הוא – (לפי
 ש"הוי' אלקיך", והרי הענין ד"גדול יום קיבוץ גלויות" הוא גם בגלויות
 שאר האומות". וראה לקמן הערה 21. ועפ"ז יומתק מה שרש"י כותב "עם
 ישראל" ולא "עמהם".

19) ואין לומר, שמה שרש"י אינו מסתפק בפירושו הראשון הוא, כי
 לפי פ"י זה הל"ל בכתוב "ענן שבותך": (א) גם לפי פ"י הא', הענין